

Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih
Association for support and creative development of children and youth Tuzla

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
University of Tuzla Faculty of Education and Rehabilitation

UNAPREĐENJE KVALITETE ŽIVOTA DJECE I MLADIH

IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF CHILDREN AND YOUTH

Tematski zbornik/Conference proceedings

I dio/Part one

**IX Međunarodna naučno-stručna konferencija
„Unapređenje kvalitete života djece i mladih“
22. - 24. 06. 2018. godine, Harkanj, Mađarska**

**IX International scientific conference
„Improving the quality of life of children and youth“
22nd-24th June 2018, Harkány, Hungary**

ISSN 1986-9886

Tuzla, 2018.

UNAPREDENJE KVALITETE ŽIVOTA DJECE I MLADIH
Improving the quality of life of children and youth

Izdavač/Publisher:

Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih

Urednici/Editors:

Milena Nikolić
Medina Vantić-Tanjić

Organizacioni odbor/Organization Committee:

Medina Vantić-Tanjić, predsjednik

Fadil Imširović

Milena Nikolić

Marinela Šćepanović

Selim Goranac

Admira Beha

Nino Vrabac

Naučni odbor/Scientific Committee:

dr. sc. Zamir Mrkonjić, vanredni profesor

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

associate professor Ratko Dnev, PhD

University „Ss. Cyril and Methodius“ Faculty of Philosophy-Skopje, Republic of Macedonia

Habil. PhD, Associate Professor Laszlo Varga

University of West Hungary Benedek Elek Faculty of Pedagogy, Sopron, Hungary

dr.sc. Slavica Golubović, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

dr.sc. Barbara Kopačin, docent

Univerza na Primorskem Pedagoška fakulteta, Koper, Slovenija

full Professor Marija Jakovljević, PhD

UNISA School of Computing, College of Engineering, Science and Technology
Johannesburg, South Africa

assistant professor Buniamin Memedi, PhD

State University of Tetova Faculty of Pedagogy, Republic of Macedonia

full professor Fatih ŞAHİN, PhD

Celal Bayar University Manisa, Türkiye

dr. sc. Alma Huremović, vanredni profesor

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sc. Medina Vantić-Tanjić, redovni profesor

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sc. Milena Nikolić, vanredni profesor

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

assistant professor Natasha Stanojkovska-Trajkovska, PhD

University „Ss. Cyril and Methodius“, Institute of Special Education and Rehabilitation
Faculty of Philosophy-Skopje, Republic of Macedonia

dr. sc. Lelija Kiš Glavaš, redovni profesor

Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Republika Hrvatska

associate professor Kissné Zsámboki Réka, PhD

University of Sopron, Benedek Elek Faculty of Pedagogy, Institute of Educational
Sciences and Psychology

dr. sc. Milica Gligorović, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

dr. sc. Veselin Mićanović, vanredni profesor

Univerzitet Crne Gore Filozofski fakultet Nikšić, Crna Gora

Recenzentski odbor/Reviewers Committee:

dr. sc. Nenad Glumbić, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

full professor Suncica Dimitrijska, PhD

University „Ss. Cyril and Methodius“ Institute of Special Education and Rehabilitation
Faculty of Philosophy, Skopje, Republic of Macedonia

dr. sc. Senad Mehmedinović, docent

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sc. Amela Teskeredžić, vanredni profesor

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sc. Amela Ibrahimagić, vanredni profesor

Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sc. Svetlana Kaljača, vanredni profesor
Univerzitet u Beogradu Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

dr. sc. Ana Jakab-Wagner, docent
Sveučilište u Zagrebu Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Republika Hrvatska

dr. sc. Jasna Kudek Mirošević, vanredni profesor
Osnovna škola Dragutina Tadijanovića, Zagreb, Republika Hrvatska

associate professor Daniela Dimitrova-Radojičić, PhD
University „Ss. Cyril and Methodius“ Institute of Special Education and Rehabilitation
Faculty of Philosophy, Skopje, Republic of Macedonia

full professor, Nataša Čičevska-Jovanova, PhD
University „Ss. Cyril and Methodius“ Institute of Special Education and Rehabilitation
Faculty of Philosophy, Skopje, Republic of Macedonia

dr. sc. Biljana Maslovarić, docent
Univerzitet Crne Gore Filozofski fakultet Nikšić, Crna Gora

dr. sc. Edina Kuduzović, docent
Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

Skupština Udruženja za podršku i kreativni razvoj djece i mladih na redovnoj sjednici
održanoj 24.05.2018. godine, odobrila je štampanje zbornika radova
„Unapređenje kvalitete života djece i mladih“

SADRŽAJ

Predgovor	15
-----------------	----

PLENARNA IZLAGANJA

Nada Mladina

Dijete kao nekompetentan pacijent.....	21
--	----

Laszlo Varga

“Windows of Opportunity” – Brain-based Learning at Early Ages	31
---	----

Jasna Kudek Mirošević

Kvaliteta praćenja inkluzije kroz ulogu stručnih suradnika edukacijskih rehabilitatora	39
--	----

Nevenka Mravlinčić

Pomoćnici u nastavi u sustavu odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj	41
--	----

Mirjana Sovilj

Zvuk, muzika i reč u funkciji razvoja svesti	53
--	----

TEMA I

UNAPREĐENJE KVALITETE ŽIVOTA DJECE PREDŠKOLSKOG I ŠKOLSKOG UZRASTA

Maja Kosanović

Kompjuter kao igračka	63
-----------------------------	----

Merisa Karić

Igre i igračke u funkciji cjelovitog razvoja djece predškolskog uzrasta	75
---	----

Slavica Maksimović, Silvana Punišić

Da li porođaj carskim rezom pored rizika po fizičko telo deteta ima i psihološke traumatske aspekte?	83
--	----

Snežana Vidanović, Vesna Anđelković Udeo igre u dečjem emocionalno-kognitivnom i kreativnom razvoju	93
Reka Kissné Zsámboki The Joy of Learning – Célestin Freinet's Innovative Pedagogy in the Practice of Hungarian ECEC	99
Sadeta Zečić, Ilda Bekrić Stavovi roditelja o predškolskom odgojno-obrazovnom radu	107
Jelena Maksimović, Mariola Đorđević Akciono istraživanje: strategija prevencije vršnjačkog nasilja u cilju unapređenja kvaliteta života dece u školskom kontekstu	121
Daniela Dimitrova-Radojichikj, Natasha Chichevska-Jovanova Preschool children: attitudes toward children with disabilities	135
Salem Bakić, Hermina Sinanović, Selma Bakić Prisustvo vršnjačkog nasilja među učenicima u osnovnoj školi	143
Jelena Opsenica Kostić, Maja Lekić, Tanja Panić Anksioznost i depresivnost u ranoj adolescenciji	149
Daria Dizdarević, Anida Sadiković, Meliha Suljagić, Arma Tanović-Branković Podsticanje kreativnosti kod učenika u vannastavnim i vanškolskim aktivnostima kao prilika za unapređenje kvalitete života	159
Ljilja Barjaktarović Tjelesni razvoj i fizička sposobnost djece školskog uzrasta od 7 godina	171
Vera Z. Stojanovska, Aneta T. Barakoska, Borce K. Kostov The professional needs of the school pedagogues for improving the quality of their work with the students in the primary education	177
Vlasta Erdeljac, Hrvoje Kovač, Nina Čolović Kako unaprijediti ranu pismenost: usmjereno čitanje maloj djeci	185
Alma Malkić Aličković Socijalne vještine učenika osnovnoškolske dobi: razlike u odnosu na školski uspjeh	195

Tanja Panić, Jelena Opsenica Kostić, Marta Dedaj Podrška razvoju dece predškolskog uzrasta	207
Marijana Stojčević, Lana Škender, Branka Benčec Poticanje razvoja dječjih glazbenih kompetencija i očuvanje baštine putem pjevačkog zbora	217
Marija Barjaktarović Čitalačka pismenost učenika romske nacionalnosti	221
Natasha Angeloska Galevska Quality control in education	229
Daniela Car Mohač Utjecaj sportskog programa na motoričke sposobnosti djece predškolske dobi polaznika male sportske škole	237
Barbara Kopačin Učenje muzike i uspjeh u obrazovanju	243
Suzana Nikodinovska Bancotovska Educational software and e-learning in the early grades of elementary school	255
Ivan Trajkov Rizik od nasilja i radne eksploatacije djece na ulici/djece ulice	259
Maja Gabelica Šupljika, Ksenija Romstein, Lucijan Šupljika Gabelica Kakvu podršku u školi i sportskim klubovima trebaju djeca čiji su roditelji u zatvoru?	267
Tatjana Koteva-Mojsovska, Florina Shehu Planning, recording and evaluating as a synchronized system for effective preschool education	277
Vesna Žunić-Pavlović, Miroslav Pavlović, Goran Jovanić Efektivnost školskih antibulging programa	285
Dragica Bogetić, Milica Matović Problem seksualnog nasilja nad decom i maloletnicima u Republici Srbiji	295

Slavica M. Golubović, Nevena Ječmenica Neke karakteristike semantičkog razvoja kod dece mlađeg školskog uzrasta	307
Janja Milinković, Karolina Tadić Lesko Uloga socijalnog radnika u školskom okruženju	321
Staniša Ostojić Buđenje ekološke svijesti u vrtiću - Zeleno dijete	329
Biljana Joksimović Slobodno vrijeme osnovaca – izazov savremenoj školi	335
Zarema Obradović, Amina Obradović, Anisa Bajramović Stavovi roditelja o vakcinaciji djece	349
Tatjana Adamović, Slavica Maksimović, Ljiljana Jeličić Uticaj vestibularne funkcije na socioemocionalno ponašanje dece predškolskog uzrasta	357

TEMA II

UNAPREĐENJE KVALITETE ŽIVOTA MLADIH

Semrija Smailović Povezanost zadovoljstva životom sa posvećenosti veri kod ispitanica teološke škole medrese i gimnazije u Novom Pazaru	367
Haris Jašarević, Vernesa Jašarević Načini učenja učenika	379
Đurađ Barać Odnos mladih prema narkomaniji	387
Edin Muftić, Adela Jahić, Merita Sokoli Aktivnosti slobodnog vremena mladih	399
Adnan Džindo Odlazak mladih iz Bosne i Hercegovine: moralna dilema ili ekonomska nužnost? ..	409

Miljana Pavićević, Snežana Stojiljković Osobine ličnosti roditelja kao prediktori subjektivnog blagostanja adolescenata	419
Nataša Jovičić Obrazovna uloga televizije za decu iz ugla ljudskih prava	429
Hazim Selimović, Nermin Mulaosmanović, Zehrina Selimović Povezanost medija sa agresivnim ponašanjaem učenika osnovnoškolskog uzrasta .	439
Sofija Georgievska, Frosina Denkova Zafirovska Quality of life among private and public sector employees	455
Emira Švraka, Aleksandra Mikov, Rastislava Krasnik, Špela Golubović, Sanela Slavković, Snežana Tomašević Todorović, Dragana Vukliš Podsticanje kreativnog mišljenja studenata u rješavanju terapijskih problema u wellness konceptu okupacione terapije	461
Suzana Simonovska, Vesna Dimitrievska Uloga seksualnog obrazovanja u poboljšanju kvaliteta života mladih u Republici Makedoniji	469
Ljubica Tomić Selimović, Alija Selimović, Erna Emić, Melisa Husarić Zastupljenost psiholoških problema kod studenata i prilagodba na studij	479
Nikola Mijanović Digitalni mediji u funkciji poboljšanja kvaliteta obrazovanja i života adolescenata	493
Delila Ramić Uloga pedagoga-psihologa u otklanjanju rizičnih ponašanja učenika u srednjoj školi	505

SLOBODNE TEME

Snježana Habuš Rončević, Ivana Vinac Glazba u ulozi međukulturalnog dijaloga	517
--	-----

Azra Adžajlić-Dedović, Larisa Valić Seksualno zlostavljanje djece - obrazovanje i prevencija	529
Biljana Milanović-Dobrota, Mirjana Japundža-Milisavljević, Aleksandra Đurić-Zdravković Samoeфикаsnost nastavnika u školskim aktivnostima	537
Dušan Veličković, Dragan Radovanović, Dijana Kostić Procjena uticaja igranja šaha na dječiju logiku, inteligenciju i koncentraciju	547
Sanela Pekić Socijalni uzroci recidiva heroinskih ovisnika	555
Mila Dosković, Miljana Spasić Šnele Pristup hraniteljstvu iz ugla teorije afektivne vezanosti	563
Amalija Jalžabetić, Lelia Kiš – Glavaš, Natalija Lisak Stigmatizacija i samostigmatizacija osoba s psihičkim poremećajima	577
Lana Kologranić Belić, Kaja Bagarić, Katarina Janković, Adrijana Sviben Hemihiperplazija – izazovi u interdisciplinarnom radu	585
Marina Matić Vrijednosne orijentacije i supkulturni stilovi adolescenata	587
Salim Goranac, Ana Nikolić Multisenzorni uslovi za učenje	597
Tena Čačić Integralni pristup unaprjeđenju kvalitete života kroz osvještavanje unutarnjih dimenzija čovjeka	603
Željko Beissmann, Martina Kolak Utjecaj motivacije i osobina ličnosti na bavljenje tjelesnom aktivnosti	615
Miloš Pralica, Ivana Zečević, Nela Marinković Povezanost dimenzija sagorijevanja i osobina ličnosti kod nastavnika u osnovnim školama	623

Tatjana Daničić

Procena stepena zadovoljstva i ličnih kompetencija zaposlenih u sistemu socijalne zaštite nakon uvođenja metoda vođenja slučaja 635

Ljubica Pribanić, Marina Milković, Iva Hrastinski, Ana Leko Krhen

ERASMUS+ project: ABC – Podrška boljoj komunikaciji: Razvoj sveučilišnih programa logopedije 641

Nijaz Karić, Asim Pandžić, Nedim Osmanović

Stavovi stručnih radnika o primjeni metode kućne posjete u procesu socijalne dijagnoze porodice 643

Siniša Bilić, Safet Subašić, Nenad Lučić, Milenko Savanović

Trendovi socijalne sigurnosti 653

RIJEK OD NASILJA I RADNE EKSPLOATACIJE DECE NA ULICI/ULIČNE DECE

RISK OF VIOLENCE AND EXPLOITATION OF CHILDREN IN STREET/STREET CHILDREN

Ivan TRAJKOV

Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Filozofski Fakultet, Institut za socijalna radota i socijalna politika „Majka Tereza“, Skopje, Republika Makedonija

Stručni rad

SAŽETAK

Problem sa decom na ulici postaje sve prisutnija. Ministarstvo rada i socijalne zaštite razvija standarde i mehanizme za pružanje sveobuhvatnog odgovora na ovu pojavu, a procenjuje se da je broj dece na ulicu od godine na godinu sve veći, a da je oko 95% romske nacionalnosti, i da je prinuda glavni uzrok za radnu eksploataciju i prosjačenje. Prema standardima EU, primenjujući načela ekonomičnosti, efikasnosti i efektivnosti, preporuka je povećanje broja dnevnih centara, u lokalnoj zajednici gde je mesto boravka i prebivalište ove deca na teritoriji grada Skoplja već radi dnevni centar za decu na ulicu i da u velikoj meri ostvaruje svoje zakonske nadležnosti i daje odlične rezultate u pogledu sekundarne i tercijarne prevencije nastanka socijalno-patoloških problema u ovoj populaciji. Glavni cilj je da se dobije realna slika aktuelne situacije dece sa ulice na teritoriji grada Skoplja. Metod koji će se koristiti u istraživanju, a tehnike su posmatranje (opservacija) i analiza sadržaja. Rezultati bi omogućili da se posledice problema sa povećanom prisustvu i zloupotreba dece sa ulice smanji i da bi se razvio adekvatan model kako bi se smanjio broj dece na ulice. Zbog siromaštva i nezaposlenosti, uslova i sredine u kojoj žive određena kategorija građana u Makedoniji, i dalje imaju previše vremena na ulicama i na različite načine ostvaruju za život ne samo za sebe već i za svoju porodicu, a često i prosjačenjem. Većina deca imaju roditelje i često su prisilni i prisiljavani od strane njihovih roditelja da prose na ulicama ili da obavlja i druge poslove, kao što je pranje prozora na kolima ili prodaju sitnije stvari.

Cljučne reči: Deca na ulici, Prosjačenje, Nasilje, Zloupotreba

ABSTRACT

The reality of the problem with children on the street is becoming more and more present. The Ministry of Labor and Social Policy develops standards and mechanisms for providing a comprehensive response to this phenomenon, and it is estimated that the number of children in the country is increasing year by year, with about 95% of Roma ethnicity and that coercion is the main cause of labor exploitation and begging. According to EU standards, applying the principles of economy, efficiency and effectiveness means increased number of day centers in the local community as the place of residence of these children. On the territory of the City of Skopje the daily children's center in the street already works, implementing to a large extent essential legislative and gives excellent results in terms of secondary and tertiary prevention of the emergence of social and pathological problems in this population. The main goal of our research is to get a realistic description of the current situation of street children on the territory of the city of Skopje. We used descriptive method and techniques for collecting data are observation and content analysis. The results can contribute in reducing the consequences of the problem of increased presence and abuse of street children and in finding an adequate model to

reduce the number of children on the streets. Because of the poverty and unemployment, the conditions and the environment in which a certain category of citizens in Macedonia live, the children are most of the time on the streets and in different ways earn for themselves and sometimes for the whole family, most of the time begging on the streets. Even children who have parents are abused by their parents and often forced to go out on the streets or do other jobs, such as wiping windows on the car or selling minor things.

Key words: Children on the street, Begging, Violence, Abuse

Nasilje je zločin, a nasilje nad decom je najteži zločin

UVOD

Deca su najranjivija populacija koja je i najpodložnija različitim vrstama zloupotrebe i nasilja od kojih je najteži vid trgovina decom. Imajući u vidu činjenicu da je detinjstvo najvažnija faza za razvoj deteta i da propuštene šanse za optimalan razvoj u detinjstvu ne mogu se nadoknaditi u bilo kojem drugom periodu života, postaje jasno da bez adekvatne zaštite od rizika bilo koje vrste, deca nemaju šansu da se razviju u zdrave odrasle ljude sposobne da brine o sebi. Prema najnovijim istraživanjima UNICEF-a, 7 od 10 dece starosti od 2 do 14 godina u Makedoniji se disciplinuju kod kuće nasilnim metodama, odnosno fizičkim kaznama i psihološkom agresijom. Ovaj problem je osobito prisutan u disfunkcionalnim i siromašnim porodicama. Najranjivija grupa dece, koja su i najugroženija od nasilja bilo koje vrste, kako i od trgovine s decom, su deca na ulici, deca koja prose, koja obavljaju raznovrsne usluge na ulicu, i koje u najvećem broju potiču iz disfunkcionalnih porodica ili su bez roditelja. Oko 18.000 ove dece ne pohađaju školu, a deo njih nemaju stalnu adresu, nisu prijavljena i nemaju dokumente. Najveći broj ove dece, u suštini oko 95% su romske nacionalnosti, koji sami ili su pod pritiskom prinuđeni da prose ili da obavljaju različite usluge na ulici. Eksploatacija ove dece vrše drugi ljudi, ali i njihovi roditelji koji ih primoravaju na to ili, još gore, koji ih prodaju. Sprečavanje i suzbijanje nasilja prema deci, kao i zaštita dece koja su pod rizikom od nasilja ili su izložena nasilju, kao što su deca na ulici, prepoznato je kao prioritet u nacionalnim politikama i predmet je značajnih napora koje ulažu Vlada Republike Makedonije - Državne institucije, kao i aktivisti i organizacije civilnog društva.

Faktori rizika kojima su izložena deca na ulici

Termini kao što su „ulična deca“, „deca na ulici“, „deca ulice“, „deca koja žive i/ili rade na ulici“, „deca-beskućnici“ i „deca vezana za ulicu“ su termini koji se koriste za ovu populaciju dece. Komitet za prava deteta Ujedinjenih nacija je juna 2017. godine izneo u javnost jedan važan dokument – Opšti komentar br. 21 (2017) o deci u uličnoj situaciji. Opšti komentar o deci u uličnoj situaciji, između ostalog uvodi i nov termin „deca u uličnoj situaciji“ kojim objedinjuje svu onu decu koja jesu uključena u život i/ili rad na ulici i koja su u riziku od istog. U ovom radu koristimo termin „deca na ulici-ulična deca“. To su deca koja periodično žive i/ili rade na ulici, deca koja provode značajno vreme na ulici na semaforima, pijacama, parkovima, trgovima, marketima i autobuskim i železničkim stanicama, prostore na koje oni prosjače ili rade. Deca te aktivnosti obavljaju svojevolsno, usled nedostatka drugih održivih mogućnosti, ili pod prinudom ili prisilom odraslih ili roditelja.

Postoji veliki je broj rizika kojima su izložena ova deca dok prose ili rade na ulici. Jedan od njih je izloženost različitim vrstama nasilja. Nasilje nad decom na ulici ima različite oblike i na njega deluju veoma različiti faktori. Ova deca svakodnevno su izložena nasilju od strane vozača automobila na semaforima od kojih prose pare, ili kojima nude raznorazne predmete na prodaju ili nude usluge, kao pranje prozora na automobilu. Nasilje je najčešće verbalno, a ponekad i fizičko. Sledeći još ozbiljniji rizik, je opasnost da postanu žrtve trgovine decom. Osnovni oblici trgovine decom su prosjačenje, ekonomska eksploatacija, kao i prodaja maloletnih devojaka za brak. Mreža trgovaca kontroliše ovu decu i uzimaju njihovu „zaradu“ od prosjačenja ili rada na ulici. Trgovina decom zahteva posebnu pažnju i uvođenje specifičnih mera zaštite zbog rizika na koji su deca kao osobe u razvoju izložena, i zbog psiholoških, fizičkih i društvenih posledica koje trgovina decom ostavlja na razvoj. Ostvarivanje prava dece koja su izložena riziku od trgovine i dece žrtava trgovine, podrazumeva osmišljavanje i primenu programa i mera zaštite iz perspektive prava deteta. Deca imaju potrebe i prava na potpunu zaštitu. Vlada i drugi nosioci društvenih aktivnosti imaju obavezu da u skladu sa Konvencijom o pravima deteta i ostalim međunarodnim normama i instrumentima garantuju njihovu zaštitu i zaštitu njihovih prava i osiguraju da se njihove potrebe zadovolje. Dete koje je uključeno u život i/ili rad na ulici treba uživati ista prava kao i ostala deca, naročito pravo na života bez nasilja, dostojanstvo, dobrobit, zdravlje, razvoj, nediskriminaciju i zaštitu od zanemarivanja, zloupotrebe i zlostavljanja, nasilja generalno.

OPSERVACIJA DECE NA ULICI

Metodologija

Istraživanje je sprovedeno na području grada Skoplja iz razloga što više od 85% ulične dece prosjače i rade na ovom području. Na ovom području sreću se i deca koja prose u Skoplju, a dolaze iz unutrašnjosti. Tokom turističke sezone povećava se broj dece na ulici u turističkim mestima. Jedna karakteristika možda specifična za R.Makedoniju je to da u istočnim krajevima zemlje nema dece na ulici i odraslih koji prose. Ovaj podatak razbija predrasude o tome da prosjačenje pretstavlja deo tradicije Roma. Opservacija se vrši na terenu na ulicama i drugim mestima gde deca prose ili rade. Izvode je specijalno obučeni timovi u periodu od 4 meseca. Timovi su na terenu tri dana u nedelji. Njihov prestop na terenu je od jedan do tri sata u zavisnosti od broja dece koja su u tom periodu na ulici. Posmatranje kao osnovnu tehniku koristili smo za prikupljanje podataka o prevalenciji pojave. Timovi su zaduženi da prilikom posmatranja i evidentiranja dece, i da evidentiraju slučajeve dece koji su potencijalne žrtve ili su žrtve trgovine ljudima. Ovi slučajevi prijavljuju se u policiji za identifikaciju i upućivanje žrtava u odgovarajući centar.

Postupak

Istraživanje je urađeno u sledećim koracima:

- Izrada plana za posmatranje,
- Mapiranje situacije na frekventnim mestima,
- Izbor i obuku timova za opservaciju,
- Rad na terenu,

- Skupljanje podataka i izrada izveštaja o dobivenim podacima.

Po izradi plana i mapiranja situacije, podaci ukazuju da je u gradu Skoplju 15 lokacija na kojima se nalaze deca koja prose ili rade na ulici. Najveći broj su na semaforima na bulevarima i raskrsnicama. Na osnovu tih podataka izabrali smo i obučili 30 volontera o primeni metode posmatranja. Od njih smo formirali 15 timova po 2 člana u timu.

Metod opservacije

Cilj ove metode je da se dođe do saznanja o rizicima kojima su izložena deca na ulici (deca koja prose, koja vrše usluge na ulicu, prodaju stoku) i moguću povezanost pojave dece na ulici sa pojavom prosjačenja, ekonomske eksploatacije, nasilja i trgovina decom.

Cilj

Sistematsko posmatranje dece na ulici pretstavlja mogućnost proučavanja ponašanja dece u određenoj sredini, odnosno mogućnost proučavanja ponašanja dece u sredini, odnosno, sagledavanje šta se dešava na ulici u realnosti. Podaci dobiveni posmatranjem omogućili su proveru određenih iskustvenih podataka i dopunu dobivenih podataka sa primenom drugih metoda.

REZULTATI

Situacija sa decom na ulici u Makedoniji

U prilogu će biti prestavljeni podaci koji se odnose na eksploataciju dece na ulici i dečji rad, u smislu zloupotrebe i zlostavljanja dece za prosjačenje, krađu, rad na crno i trgovina decom.

Oblici eksploatacije dece na ulici: prosjačenje, ekonomska eksploatacija, trgovina decom. Ove aktivnosti deca obavljaju na javnim mestima; ulice, semafore, pijace, verskih objekata (crkve, džamije) velikih supermarketa, autobuskih stanica, kafe barova, groblja.

Dobijeni podaci su pokazali:

- Prosjačenje je najprisutnija aktivnost, zastupljena sa 60,05% od ukupnog broja aktivnosti koja vrše deca na ulici;
- Ekonomska eksploatacija dece na ulici zastupljena sa 26,31%;
- Deca rade sledeće poslove na ulici: pranje prozora na automobilima, čišćenje cipela prolaznicima, prenose teške stvari na pijacima itd.
- 10% dece uključena su u trgovini: prodaju voće i povrće na ulicama, rekvizite i kozmetiku za automobile na raskrsnicama, stare stvari i slično.
- Trgovina dece na ulici zastupljena je sa 3,64%.

Ovi podaci ukazuju na povezanosti prosjačenja i ekonomske eksploatacije i pojave organizovanosti dece na ulici kao grupa koja je izložena maksimalnom riziku od potencijalne ili realne trgovine decom i nasilje nad decom na ulici.

Ograničenja postupka posmatranje

Prilikom opredeljenja za korištenje posmatranja u sličnim istraživanjima moramo biti svesni o određenim ograničenjima ove tehnike. To su: nemogućnost da se pojava dece

na ulici posmatra kontinuirano tokom njenog trajanja; učešće ljudskog faktora u toku posmatranja pojave i unošenje subjektivnosti; teškoće u proceni indikatora za identifikovanje dece potencijalne žrtve ili žrtve trgovine decom; selektivnost i pristrasnost u pripremi izveštaja od strane posmatrača.

Pomoć i zaštita dece na ulici i dece žrtve trgovine u R.Makedoniji

sa ratifikacijom Konvencije o pravima deteta R.Makedonija se obavezala da obezbedi potpunu primenu Konvencije UN i sprovode sva prava propisana u Konvenciji, među kojima su: prava na materijalno obezbeđenje za normalan rast i razvoj, zdravstvenu i socijalnu zaštitu i obrazovanje bez diskriminacija.

Zaštita dece u R.Makedoniji je regulisana Ustavom; Zakonom o zaštiti dece; Zakonom o socijalnoj zaštiti; Zakonom za maloletničku pravdu i posebno Krivičnim Zakonom. U okviru Zakona za dečju zaštitu od 2009 godina u odredbama zaštite prava dece, deklarativno se pominju i deca žrtve trgovina. Za zaštitu dece na ulici formiran je Dnevni centar za sekundarnu i tercijarnu zaštitu ove dece, gde oni dobijaju obrok i pomoć pri učenju. Za decu žrtve trgovine formirani su 2 ustanove: Centar za žrtve trgovine državljana R. Makedonije i Prikvatni centar za strane žrtve trgovine. Formirana su Savetovaništa za žrtve porodičnog nasilja; Centri za dnevnu i privremenu zaštitu različitih kategorija dece sa posebnim potrebama, kao i dece žrtve trgovine. U toku 2009 god. počela je primena Zakona o maloletničkoj pravdi, čime su regulisana prava dece sa poremećenim ponašanjem, koja su visoko rizična grupa za pojavu trgovine decom. U Krivičnom zakonu uveden je novi član 418 kojim se regulišu trgovina decom. Posebni članovi regulišu kazne za počinioce krivičnog dela trgovine decom. U zaštiti dece žrtve nasilja kao i zaštitata dece žrtvi trgovine učestvuju Vladini, Međunarodni i domaće nevladine organizacije. Među njima posebna je uloga sledećih:

- Ministarstvo unutrašnjih poslova
- Ministarstvo rada i socijalne politike
- Nevladine organizaci
- Uspostavljen je Nacionalni mehanizam za upućivanje žrtava trgovine
- Usvim ovim telima, pored j vladinih predstavnika, aktivno učestvuju i Međunarodne organizacije i domaći NVO-i.

ZAKLJUČCI

1. Deca na ulici nije novi i nepoznati fenomen. Postoji vrlo dugo skoro u svim zemljama sveta, posebno je izražen u siromašnim zemljama i zemljama u razvoju. Ovaj problem u Republici Makedoniji je vrlo aktuelan, ne samo zbog složenosti ove pojave, već i zbog teškoća njegovog suzbijanja.
2. Oko 60% ove dece prose, 26% radi na ulici, oko 4% su žrtve trgovine deca. Ta deca provode dan na ulici, 18.000 ne pohađaju školu.
3. Ovoj deci su uskraćena sva prava propisana Konvencijom o pravima dece. Izložena su surovosti ulice, nasilju i opasnosti da postanu žrtve trgovine decom.
4. Njihov prestoj na ulici često kontrolišu njihovi roditelji ili druga lica koji su iznajmili dete za prosenje.

5. Deca žrtve trgovine kontrolišu trgovci koji ukoliko nisu zadovoljni zaradom tuku dete.
6. Trgovina decom zahteva posebnu pažnju i uvođenje specifičnih mera zaštite zbog rizika kojima su izloženi kao osobe u razvoju i zbog psiholoških, fizičkih i društvenih posledica koje trgovina ostavlja na razvoj i život dece.
7. Ostvarivanje prava dece koja su izložena riziku od ekonomske eksploatacije i deca žrtve trgovine, podrazumeva osmišljavanje i primenu programa i mera zaštite iz perspektive prava deteta.
8. Deca imaju pravo na potpunu zaštitu. Vlada i drugi nosioci društvenih aktivnosti imaju obavezu, da u skladu sa Konvencijom o pravima deteta i ostalim međunarodnim normama i instrumentima, garantuju njihovu zaštitu i zaštitu njihovih prava i osiguraju da se njihove potrebe zadovolje.
9. Zakoni kojima se regulišu ova pitanja nedovoljno se primenjuju u praksi.
10. Centri za dnevni boravak dece na ulici, kao i Centri za žrtve trgovina decom, namenjeni su da zaštite decu na ulici ali ni su ni dovoljno ni adekvatno rešenje ovog problema.

PREPORUKE

1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja prema deci, kao i zaštita dece koja su pod rizikom od nasilja ili su izložena nasilju, kao što su deca na ulici, treba biti prepoznato kao prioritet u nacionalnim politikama.
 2. Vlada, Institucije, kao i aktivisti i organizacije civilnog društva treba da organizovano deluju na suzbijanju pojave prosjačenja i trgovine decom.
 3. Imajući u vidu da ova deca potiču iz najsiromašnijih porodica i deo njih prosi da bi pomoglo porodici, jedna od uspešnih mera smanjenja ovog problema jeste zapošljavanje njihovih roditelja, što je vrlo teško za Države sa velikim procentom nezaposlenih u koje spada i R. Makedonija.
 4. Neophodno je preduzeti hitne mere uključivanja ove dece u obrazovni sistem, što će doprineti smanjenju broja dece na ulici. Sankcije i kazne prema roditeljima koji ne šalju decu u školi nisu dale rezultate.
 5. Roditelji koji šalju svoju decu na ulici i tera ih da prose treba biti sankcionisan većim kaznama.
 6. Kazne za trgovce koji zloupotrebljavaju decu, trebaju biti povećane, a deci žrtvama omogućiti adekvatnu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo.
 7. Broj Dневnih centara za pomoć deci na ulici treba biti veći, a njihovi programi moraju biti korigovani i prilagođeni potrebama ove dece.
- **Прва и задолжителна активност веднаш по згржувањето на детето во прифатилиште е поставување на стрател.**

LITERATURA

1. Babovid, M. (2015). Teorijski i istraživački pristupi u proučavanju strukturnog, kulturnog i direktnog nasilja. Sociologija. 57(2), str. 331-352.
2. Budućnost bez dečjeg rada (2002). Globalni izveštaj [A Future Without Child Labour: Global Report]. Geneva: International Labour Office.

3. UNICEF. Детерминанте и фактори насиља над децом у Србији.
4. Токић, А. (2017). Деца као модерни робови. Београд: Блиц.
5. Globalni trendovi u dečjem radu (2000–2004). [Global Trends in Child Labour 2000–2004].
6. Комитет за права детета Уједињених нација (2017). Општи коментар бр. 21 о деци у уличној ситуацији.
7. Међународни програм за eliminaciju дељег рада (2006). [International Programme on the Elimination of Child Labour – IPEC] i Statističke informacije i program praćenja дељег рада (SIMPOC). Geneva: International Labour Office.
8. Žegarac, N., Baucal, A. & Gvozden, U. (2015). Ничија деца. Трговина децом у Србији и Црној Гори. Београд.
9. Sérgio Pinheiro, P. (2005). Izveštaj nezavisnog eksperta za studiju Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom. Beograd.
10. Prava deteta (2006). Izveštaj nezavisnog eksperta za studiju Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom.
11. Nasilje prema deci u Srbiji: determinante, faktori i intervencije - Nacionalni R3P Izveštaj.
12. Трајкова, В. (2014). Идентификација и психосоцијална помош на малолетни жртви на трговија со луге. „За сrekно дeтство“. Скопје.
13. Трајкова, В. (2010). Прирачник за врничка едукација и трговија со деца. Скопје: Републички црвен крст Македонија.
14. UN World Report on Violence against Children. Dostupan na adresi https://www.crin.org/en/docs/UNVAC_World_Report_on_Violence_against_Children.pdf3.
15. UNICEF (2014). Konvencija o pravima deteta. https://www.unicef.org/ceecis/CRC_Serbian_2014.pdf
16. UNICEF in Serbia (2016). SeConS, Zurich University of Teacher Education, UNICEF Office of Research – Innocenti. Beograd.
17. WHO (2002). World report on violence and health: Summary. Geneva.